

Kurdistan (Irak) 1974

Bergen är våra enda vänner

En bildsvit

I oktober 1974 gjorde jag en resa i irakiska Kurdistan. Det var mitt under det krig, då kurdiska pesh merga-soldater envist sökte försvara sig mot ännu ett av den irakiska arméns storanfall.

Kriget hade pågått i 13 år. Genom sin grymhet och skoningslöshet hade Saddam Hussein tagit makten i Irak. Efter några år av ett bräckligt vapenstillestånd, då kurderna förvägs förhandlade om självstyre, hade irakiskt flyg och pansar i april 1974 åter gått till anfall. Från hela Irak hade då under några veckor omkring 200 000 kurder gett sig av till hemlandet för att delta i försvaret.

Kurdernas livsrum hade begränsats. De större städerna Mosul, Arbil och Kirkuk behärskades av den irakiska armén. Men i det norra hörnet, gränsande till Syrien, Turkiet och Iran, fungerade det kurdiska samhället, helt inriktat på kampen.

Jag kom in där landvägen från Teheran. Under ett par intensiva veckor upplevde jag pesh merga-soldaternas hårda liv bakom fronten men också det lugna livet i de byar som skyddades av de svårtillgängliga bergen. I sällskap med en kurdisk vägvisare red jag på mulåsna och vandrade i frodiga dalgångar.

Djupt berörd av det jag varit med om skrev jag snabbt ***Bergen är våra enda vänner*** med undertiteln Ett reportage från Kurdistan. Boken översattes år 2002 till arabiska och utgavs i Kurdistan. Den finns ännu inte i **Läs en bok**, men texterna till denna bildsvit är hämtade ur den.

Många kurder sökte sig till Sverige, men flera återvände efter en tid till sitt hemland för att fortsätta kampen och många av dem är nu döda.

Tord Wallström

Vid gränsen väntar de, flyktingarna. De kommer från bombade byar och från områden som erövrats av regeringstrupperna. Det är nästan bara kvinnor och barn, männen är ju ute i kriget.

De har grävt skyddsgropar vid sina lägerplatser att gömma sig i om de irakiska flygplanen skulle komma också hit, och de har grävt kokgropar i den rödbruna jorden, där eldar brinner. De gräddar sitt bröd, det flata kurdiska bröder. Kvinnorna sitter där i grupper och nästan varje kvinna är omgiven av barn och jag försöker tala med några av dem och Ahmed försöker översätta. Men snart förstår jag att de alla har nästan samma historia att berätta: den handlar om hur bombplan härjat deras byar och hur de flytt i panik och om hur de hoppas snart få komma över till Iran.

- Vi kommer från Batas, nära Shaqlawa. Första gången bombplanen kom var för tre månader sedan. De har kommit många gånger. Vi kunde inte stanna där. Nu har vi väntat här i två månader.

- Vi kommer från en by nära Arbil. Barnet är fött här. Jag vet inte hur länge det får leva. Två barn har redan dött i tältet. Min man är ute i kriget.

Barnen leker mellan tälten och filthyddorna. En drake svävar högt där uppe i ett snöre. En kylig vind blåser från norr och snart kommer regnet och sedan kommer snön.

Hur kan det komma sig, frågar jag, att TBC är ett så stort problem här uppe i bergen med den rena luften?

- Det hänger samman med folkets levnadssätt, säger läkaren. Maten är inte alltid särskilt näringsrik. På vintern är det kallt och man måste tränga ihop sig i husen för att hålla värmen. Men om det inte hade varit för regeringens nonchalans skulle sjukdomen ha utrotats för länge sedan.

En ung flicka sitter där på en bädd. Hon har sorgsna ögon och ser inte ut att ha skrattat på mycket länge.

Hon är från Mosul. Hon och hela familjen - modern och åtta syskon - blev bortmotade därifrån sedan polisen fått för sig att hennes far hade blivit pesh murga.

Hon heter Oysha Ismail och är 15 år. Hon sitter där på den rena bädden och ser ut genom fönstret, mycket trött och mycket sorgsen. Hon tror att hon har varit där i tre månader. Hon tror att hon blir bättre, säger hon. Men hennes livsmod har inte kommit tillbaka.

Inte förrän vid femtiden, just som de börjat ljusna, är vi framme vid floden. Rieshin kallar man den och jag tror att det är en biflod till Tigris. Nere vid stranden har många karlar samlats med sina tungt packade mulor och om en stund, då solen gått upp och lyser på bergen börjar överskeppningen. På andra sidan ligger en färja som är gjord av åtta pumpade traktorslangar med en plattform av bräder. Fyra karlar paddlar den över och kämpar hårt mot strömmen. Man lastar den och vi kliver ombord och sen drar man den med en lina till andra stranden. Mulorna får simma efter. Några släpper man bara iväg, de simmar frivilligt, andra tar de på släp efter färjan.

Amadiya är byggt på en klippa i dalgången - en väldig, tvärbrant klippa, som är flat på toppen. Det är en sagolik syn. Det finns bara en väg upp på klippan, en smal, slingrande väg, som är uthuggen ur berget. Vi kör in genom stadsporten, det är som att köra in i medeltiden, ty säkert har Amadiya, staden på klippan, inte ändrats särskilt mycket på många hundra år.

Alldeles nedanför klippan har stadsborna sina trädgårdar, där nästan allting växer - vindruvor och fikon, persikor och äpplen. Över den frodiga grönskan reser sig valnötsträd och lönnar och skyhöga popplar.

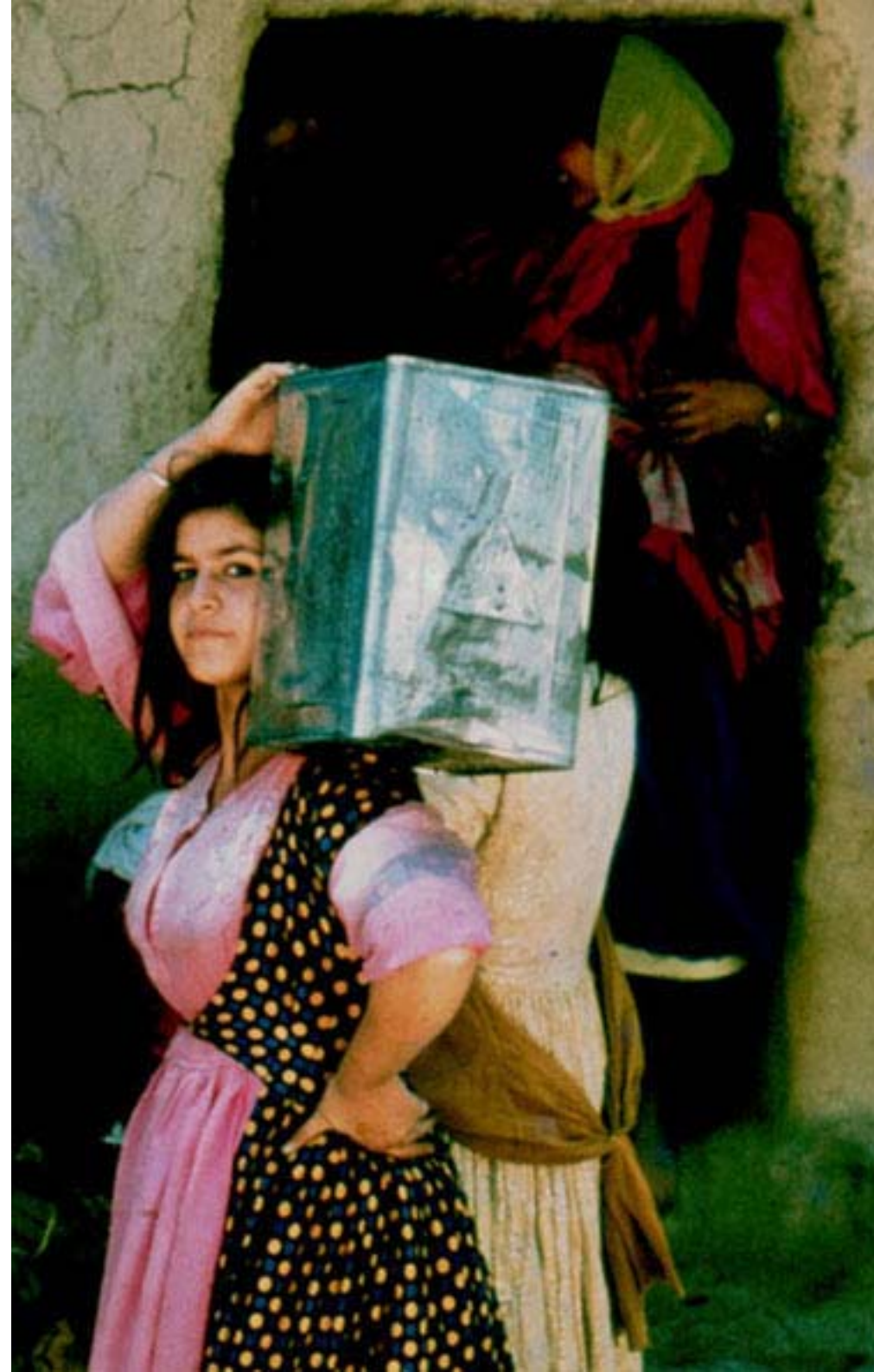
Vi vandrar vidare genom landskapet - ibland rider jag på den oförtröttliga mulan - och kommer till en obebyggd dalgång, där en flock kor betar, och över en bergshöjd, där berget ligger i tjocka lager, som är fulla med hålor och grottor, och över en alldeles uttorkad höglätt med en torr bäckfåra. Och sedan: Berwari Bala.

En skarpskuren horisontlinje - där uppe går den turkiska gränsen: det är den här världens ände, ingen tar sig över där. Nedanför: de gula kullarna, glest bevuxna med mörkgröna träd, och så dalgångens plötsliga grönska ur vilken popplarna står som utropstecken. Ett bibliskt landskap - preis så, tänker jag, målas det himmelska paradiset upp både i bibeln och i koranen, så ser det ut.

Vi går ner i dalgånen och den djupa svala grönskan. Vatten porlar i rännilar och i ett källsprång fyller en kvinna sina kärl. En man hälsar oss välkommen till Kanimas - så heter byn - och visar oss vägen på en stig till sin trädgård. Där är en lund av äppelträd. De bär en överdådigt riklig skörd av jättestora äpplen, som just har mognat och börjat falla till marken.

Vi smakar stora, ljusgröna, nästan genomskinliga vindruvor, djupröda söta tomater, läskande gurkor, dallrande vattenmelon.

I skymningen avtar artillerielden. Bara en och annan dov smäll hörs från det tunga artilleriet, och ibland visslandet från en granat, som passerar över ravinen där vi håller till.

Vi är alldeles nedanför det strategiska berget Geruy Omer Agha. Muistafa Nervi, divisionschefen, har sitt högkvarter på en hylla under en absolut lodrät klippvägg ett stycke upp. Vi klättrar dit och sätter oss på några filter för att vänta på Mustafa, som är uppe på krönet. Det här är en fullständigt säker plats, säger Fadhil. Bergen skyddar oss. Bergen är våra enda vänner.

Då Mustafa kommer är klockan över åtta. Han hälsar mig välkommen, fåordigt, trött. Han sätter sig med benen i kors mitt emot mig, tigande, grubblande.

Jag talar sedan länge med Mustafa om kriget, om Kurdistan och om världen. Han har just kommit från ett av krigets värsta slag:

- De bara vräkte på med trupper. Men våra pesh mergas visade stort mod och kämpade tappert och med förstånd. Vi dödade över 300 regeringssoldater, det är en förfärlig syn.

Det är en underbar natt utan månsken men med ett glittrande stjärnljus - det blir aldrig riktigt mörkt. På gränsen mellan vakenhet och sömn upplever jag en inensiv överklighet.

Jag betraktar länge en bild för att inpränta den i mitt minne och kunna beskriva den. Där ligger en pojke på en säng. Han är kanske i tioårsåldern, och hela hans gestalt talar om en annalkande död - han ligger orörlig, men hans ögon är öppna. Bredvid honom står en flicka. Hon håller hans hand och hon ser på honom, allvarlig, med fullständig kontakt - hon märker inte att de är iakttagna av en främling. Hon håller hans vänstra hand i sin högra och hon håller sin vänstra hand om sin högra handlove - på det sättet vill hon, förefaller det, föra över all sin omsorg till honom. Det är hans syster - det är hennes bror. Nu är hon alltid där, fylld av sorg men också med ett naturligt lugn, beredd att hjälpa honom tills han slutligen dör. Jag har aldrig förr sett en sådan klar och ren och vacker bild av innerlig syskonkärlek. Jag fylls inte av ångest eller medlidande, sorg eller vanmakt inför bilden, utan snarare av ett slags glädje. Det är ju en alldeles mänsklig bild, tänker jag. Det är så många barn som dör, varje dag i hela världen. Han är inget krigsoffer, pojken, han har drabbats av någon obotlig sjukdom. Nu ligger han i en sjukhussäng, men sängen står under ett tälttak, solen lyser in där och han kan höra vinden i träden och bäckens porlande i ravinen. Han dör omgiven av människor och med sin syster där vid sängen.

Vi hälsar på hos en ung kvinna, som är i färd att baka bröd. Degen har hon blandat av vetemjöl, vatten och salt med tillsats av en klick surdeg från tidigare bak. Bredvid sig har hon elden och över den en kupig järnplåt. Hon lägger det utkavlade brödet över den heta järnplåten och gräddningen går så snabbt att den lagom är klar, då hon har kavlat ut nästa bröd.

Det torkade brödet kan bevaras under mycket lång tid och det kan ätas till alla maträtter. Har man ingen annan mat äter man bara bröd och dricker te - det är den vanligaste måltiden vid fronten. Kurdistan är känt för sin ost, men den sparar man till vintern. Man samlar också valnötter och under vintern, då man inte får frukt och grönsaker, lever man i stället till stor del på ost och valnötter.

Husdjuren betar på byns gemensamma betesmarker och i regel har byn flera herdar, som ansvarar för alla djuren. Det är får och getter och kor.

Kvinnan som bakar bröd är mycket vacker. Hon heter Zhivan och är 25 år gammal. Hennes man, Hussein, är pesh merga. Hon har tre barn, två pojkar och en flicka, i åldrarna fem, tre och ett år. Hon har aldrig gått i skola, men hon hoppas att hennes barn skall få göra det. Hon är nöjd med sin lott, säger hon, men hon hoppas att kriget skall ta slut och att hennes man skall komma hem.

Mustafa Barzani väntar på oss, ensam i rummet. Ljuset kommer från ett par väsande primus-lykter i ett hörn. Jag betraktar honom, den gamle frihetskämpan - möter hans godmodiga men utforskande blick under de svarta, buskiga ögonbrynen. Hans turban är löst lindad, en mörk hårtest sticker fram. Han sitter tungt och tryggt med händerna på magen - han är 74 år men han är fullständigt obruten. Han har en dolk instucken i bältet - skaftet sticker upp på magen. Finns det inga möjligheter kvar till förhandlingar? frågar jag.

- Nej, säger Barzani. Vi kommer aldrig att förhandla med den här regeringen en gång till. Det är en kriminell regering, som hatas av hela det irakiska folket.

Hans ansiktsuttryck, som nyss var så godmodigt har plötsligt ändrat karaktär - det visar nu bara envis beslutsamhet.

- Vi har en skoningslös fiende. Vi är isolerade, vi har nästan inga vänner, vi tvingas möta en fiende som saknar mänskliga känslor.

Klockan är redan långt över ett på natten. Vid nästan alla fronterna är det nu tyst och stilla, i alla byar har man släckt eldarna och lagt sig att sova, men den gamle generalen är ännu vaken.

